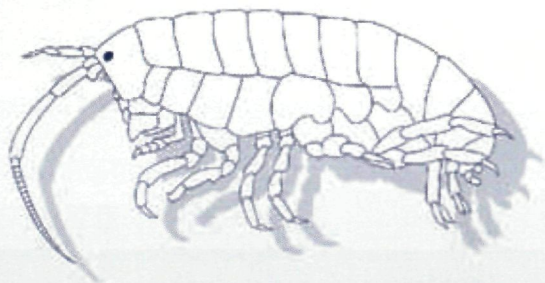

ISSN 0773-3542

De Strandvlo

Verantwoordelijke uitgever: Francis kerckhof, Muscardinstraat 14, 8400 Oostende

Tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang 33
2013

Periodiek van **De Strandwerkgroep, vereniging voor mariene biologie**

Voorzitter

Jean-Paul Vanderperren
e-mail : vdppj@yucom.be

Hoogstraat 137, 1980 Zemst

☎ 015/34.07.81 (thuis)
0472/94.14.48

Secretaris

Tom Ameye

Spaanse Lindebaan 175, 1850
Grimbergen

☎ 0475/69.06.27

e-mail : tom.ameye@skynet.be

Penningmeester & ledenadministratie

Floris Verhaeghe
e-mail : plattekaas@hotmail.com

Torhoutstraat 124, 8610 Kortemark

☎ 0479/89.01.09

Redactieraad - De Strandvlo

Ingrid Jonckheere

St.-Idesbaldusstraat 20 bus 402, 8670
Koksijde

☎ 058/52.19.46 (thuis)
050/81.37.68 (ouders)
0475/25.52.82

e-mail : ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be

Guido Rappé

Kapelstraat 3, 9910 Ursel

☎ 09/374.39.68

e-mail : guido.rappe@gmail.com

Public Relations

Marie-Thérèse Panneels-Vanhaelen
e-mail : marc.panneels@skynet.be

Ter Yde 1, 8670 Koksijde

☎ 058/51.86.15
02/251.86.56

Bestuurslid

Francis Kerckhof

Muscarstraat 14, 8400 Oostende

☎ 0473/95.30.59

e-mail : francis.kerckhof@mumm.ac.be

Website: <http://www.strandwerkgroep.be> - **Vragen ?** info@strandwerkgroep.be

Strandvondsten: waarnemingen@strandwerkgroep.be

Webcontact: Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ)

Abonnementsprijzen 2013

Belgische leden: **12 Euro**. Te storten op **rek. 000-1493424-12**, op naam van "De Strandwerkgroep" p/a Floris Verhaeghe (zie hoger).

Buitenlandse leden: **13 Euro**. Te storten op Bank van De Post, **BIC BPOTBEB1**, **IBAN**

BE19000149342412 op naam van "De Strandwerkgroep" p/a Floris Verhaeghe (zie hoger).

Foto cover: Pier Blankenberge (foto: Ingrid Jonckheere)

INHOUD

Jaargang 33 nr. I

Inhoud, bestuursmededelingen, boekaankondiging, laagwatertabel, excursiekalender SWG 2013, excursiekalender Slak-In-Du 2013, excursieprogramma Nederlandse SWG,	1	
Hans De Blauwe, Emmanuel Dumoulin & Alfred Anthierens Marie-Thérèse Vanhaelen	Het "zeeleven" op harde substraten in de Baai van Heist; waarnemingen tijdens het historisch laagtij van 14 februari 2013	5
Sharon Kesteloot	Vondsten van <i>Lepas pectinata</i> , de ruwe eendenmossel en <i>Dosima fascicularis</i> , de geplooid eendenmossel in De Haan	18
Ingrid Jonckheere	Verslag van SWG-excursie op 2 februari 2013 te Raversijde	22
Ingrid Jonckheere	Wulken met vleesresten op het strand tijdens strandsuppletiewerken in Wenduine – april 2012	23
Hans De Blauwe Floris Verhaeghe	Verslag van een gezamenlijke excursie van de Belgische Strandwerkgroep en de Nederlandse Strandwerkgroep Waterweg Noord in Westkapelle (Nederland) en de Kaloot op 2 maart 2013	24
Gerard Heerebout	Bijzondere vondsten – verslag nummer 3	32
	Bijdrage tot de kennis van de historische verspreiding van de brakwatermossel (<i>Mytilopsis leucophaeata</i> , Conrad 1831) in het IJzerbekken (deel 2)	35
	Boekbespreking	39

WOORD VOORAF

De winter bleef maar duren dit jaar maar dit hield onze leden niet tegen om regelmatig de koude te trotseren en op stap te gaan. In dit eerste nummer van jaargang 33 vind je niet minder dan drie verslagen die doorgingen tijdens deze koude periode. Op 14 februari zorgde een samenloop van harde zuidenwind en laagtij zelfs voor een historisch laag tij. De ijzel en de kou konden enkele stoere bonken niet tegenhouden en dit leverde heel interessante waarnemingen op en een uitvoerig verslag voor De Strandvlo.

Twee nieuwe auteurs waagden zich, al of niet in samenwerking met anderen, aan het schrijven van een artikel voor deze Strandvlo, ik hoop dat dit andere leden zal inspireren om ook eens in hun pen te kruipen.

Ik wens jullie veel leesplezier.

Bestuursmededelingen

Lidgeld - NB onderaan op naametiket van De Strandvlo

Staat er op het naametiket NB dan wil dit zeggen dat het lidgeld nog niet betaald is. Wanneer na uitgave van het tweede nummer van een jaargang het lidgeld nog steeds niet betaald is dan sturen we geen tijdschrift meer op.

Het lidgeld bedraagt voor de **Belgische leden 12 Euro**; voor de **Nederlandse leden bedraagt het lidgeld 13 Euro**.

Het lidgeld kan betaald worden op de Bank van De Post, **BIC** BPOTBEB1, **IBAN** BE19000149342412. Voor de nieuwe leden, hartelijk welkom.

(1)

Boekaankondiging

Binnenkort verschijnt het schitterende boek "Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied - Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca)". Van 255 soorten weekdieren van de Nederlandse zoute en brakke wateren vindt u telkens een korte beschrijving van het uiterlijk (schelp en dier), informatie over ecologie en habitatvoorkeur, een kaart met de verspreiding in Nederland voor en na 1985, het areaal buiten Nederland en trends in de tijd. De verspreiding en veranderingen in de tijd zijn ook te zien in heldere kaarten en grafieken. Het boek is rijk geïllustreerd met meer dan 1.700 foto's, kaarten en grafieken. De basisgegevens komen van vrijwel alle professionele mariene onderzoeksinstituten en musea in Nederland en van particuliere schelpenverzamelaars. Een voorproefje? Kijk hier eens:

http://www.anemoon.org/anm/ecologische_atlas/Atlas%20Schelpdieren%20boekpresentatie%202013.pdf

De normale prijs van het boek is 49,95 €. Bij voldoende grote belangstelling kunnen de leden van de Belgische Strandwerkgroep genieten van 30% korting. Gelieve bij interesse een e-mail te sturen naar mij (met vermelding van het aantal gewenste exemplaren), om de groepsbestelling voor de Strandwerkgroep te coördineren.

Guido Rappé guido.rappe@gmail.com

Laagwatertabel Oostende – april, mei, juni 2013 (weekends)

april

Za 06/04

Zo 07/04

05:00-17:40

06:14-18:43

mei

Za 04/05

Zo 05/05

03:17-15:49

04:29-17:08

Za 13/04	10:21-22:34	Za 11/05	09:23-21:39
Zo 14/04	10:55-23:6	Zo 12/05	09:56-22:11
Za 20/04	03:43-16:06	Za 18/05	01:39-14:07
Zo 21/04	04:42-17:04	Zo 19/05	02:56-15:20
Za 27/04	09:28-21:48	Za 25/05	08:22-20:46
Zo 28/04	10:11-22:32	Zo 26/05	09:08-21:31

juni		LW te :	
Za 01/06	01:48-14:14	Boulogne	43 min. vroeger
Zo 02/06	02:49-15:17	Calais	19 min. vroeger
Za 08/06	08:30-20:50	Duinkerke	9 min. vroeger
Zo 09/06	09:04-21:23	Nieuwpoort	2 min. vroeger
Za 15/06	00:09-12:24	Zeebrugge	8 min. later
Zo 16/06	01:05-13:24	Vlissingen	30 min. later
Za 22/06	07:11-19:41		
Zo 23/06	08:03-20:30		
Za 29/06	00:28-12:49		
Zo 30/06	01:22-13:43		

Excursiekalender – 2013

- **Zondag 26 mei 2013 : Koksijde.**
Afspraak : 9 uur – Zeedijk t.h.v. Blanchardlaan, bij Ster der Zee.
 Laagtij om 9 uur 08 – coëf. -0,08.
- **Zondag 23 juni 2013 : Zeebrugge - jachthaven.**
Afspraak : 10 uur 30 – Rederskaai, overkant oude vismijn onder leiding van Hans De Blauwe in samenwerking met Natuurpunt Oostkust.
- **Zondag 28 juli 2013 : Sint-Idesbald.**
Afspraak : 11 uur – Georges Gradplein, nabij de Zeedijk.
 Laagtij om 12 uur 20 – coëf. 0,31.
- **Zondag 22 september 2013 : Nieuwpoort**
Afspraak : 9 uur 30 – Hendrikaplein, oostelijk einde van de dijk, bij het Westerstaketsel.
 Laagtij om 10 uur 03 – coëf. 0,01.
- **Zaterdag 23 november 2013 : De Haan.**
Afspraak : 9 uur 30 – Leopoldplein, nabij Zeedijk. Laagtij om 10 uur 34 – coëf. 0,60. In samenwerking met Natuurpunt De Haan.

- **Zondag 22 december 2013 : De Panne.**
Afspraak : 9 uur 30 – Zeedijkje, einde Dynastielaan.
Laagtij om 10 uur 16 – coëf. 0,41.

Excursiekalender Slak-In-Du 2013 (deel 1)

- **Zondag 5 mei** van 9 uur tot 12 uur: Blinkaertduinen en als er voldoende tijd over is de Oud Hazegraspolder. RV: Afspraak aan het Oosthoekplein - 8300 Knokke.
- **Dinsdag 25 mei** van 9 tot 12uur: Golf terrein van de Golfclub. Toelating werd door INBO aangevraagd. RV: ingang Golfclub. Te bereiken via Elisabethlaan - Zoutelaan - Sparrendreef richting Zuid. De ingang is op het uiteinde van de Sparrendreef.
- **Zaterdag 8 juni ganse de dag**: Onder de leiding van Succinea (Landmollusken werkgroep van het Kon. BVC) willen wij de **Katte aan de Meetkerkse Moeren** inventariseren. Voor deze excursie zetten we onze najadenbril op. Met waadpak en net zoeken we naar tweekleppige zoetwatermollusken. Alle andere (week)dieren die gedetermineerd worden zijn natuurlijk ook welkom. In juni 2012 werden in deze vijver grijze garnalen gevonden! RV: Afspraak om 9 uur aan de parking van de betonfabriek wegens onvoldoende parkeergelegenheid aan het watergemaal zelf. Beton De Clercq NV, Steenkaai, 111 8000 Brugge. Boswachter: Luc Decat.

Contact: franky_bauwens@hotmail.com

Excursieprogramma Nederlandse SWG

* Vooraf aanmelden bij Mick Otten (06-28964475 of mjotten@kabelfoon.nl).

- **Zaterdag 25 mei** : excursie naar de Anna Jacobahaven. We zijn hier pas twee keer geweest. Het wemelde van de toen nog bijzondere purperslakken. Aanvang excursie: 6.45 uur..
- **Zaterdag 8 juni** : excursie naar Burghsluis. Stenen keren, het strandje afstruinen en de begroeide pontons bekijken. Hier is altijd wel wat te zien. Aanvang excursie: 8.00 uur

Het "zeeleven" op harde substraten in de Baai van Heist, waarnemingen tijdens het historisch laagtij van 14 februari 2013

Hans De Blauwe, Emmanuel Dumoulin & Alfred Anthierens

Inleiding

Omdat voor de week tussen 11 en 17 februari 2013 lage laagwaters voorspeld waren werd besloten om voor 14 februari een bezoekje aan de oostelijke strekdam van de Zeebrugge voorhaven, gesitueerd binnen het natuurgebied de Baai van Heist, te organiseren. De dag voordien werden de getijvoorspellingen van de Beheerseeneheid van het Mathematisch Model van de Noordzee en het Schelde-estuarium (BMM) geraadpleegd (zie fig. 1 en 2). De grafiek van de hoogte van de waterstanden (fig. 1) gaf te kennen dat er bij de verwachte harde zuidenwind een laagtij van ongeveer een extra meter (!) lager zou kunnen voorkomen. Een mogelijke unieke gelegenheid dus om waarnemingen te kunnen verrichten op een stuk kust dat anders nooit droog komt te liggen. Het weerbericht was ons iets minder gunstig gezind. Na een periode met vorst, ook overdag, zou er een neerslagzone overtrekken met aanvriezende regen. Laagtij te Zeebrugge was voorspeld voor omstreeks 11 uur, met een hoogte van -3.08 m MSL (Mean Sea Level) (fig. 2).

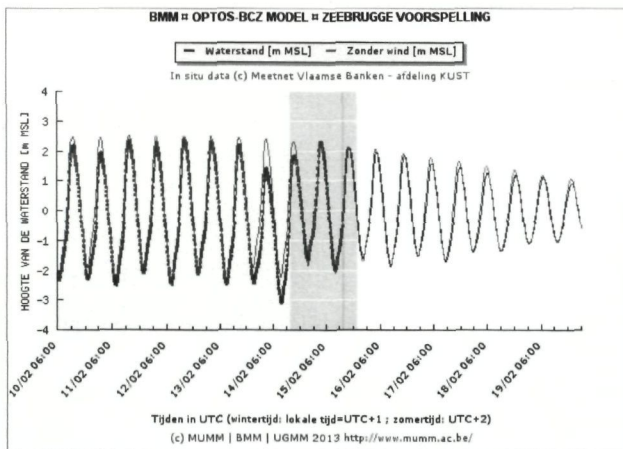

Fig. 1. Bovenste lijn = waterstand zonder wind
Onderste lijn = waterstand met harde zuidenwind

Het getijboekje gaf een hoogte van -0.05 m TAW (Anon. 2012). Enig omrekenwerk leerde ons dat de verwachte invloed van de zuidenwind (afwaaiing) het tij te Zeebrugge op 14 februari zo'n 74 cm extra zou kunnen doen zakken. De dag nadien kwamen wij via het KMI te weten dat de gemeten effectieve "afwaaiing" te Oostende -85 cm bedroeg ten opzichte van het voorspelde astronomisch laagwater. In dit geval inderdaad een historische gebeurtenis want sinds 1930 heeft zoiets niet meer plaatsgegrepen (gegevens David Dehenaau).

OPTOS-BCZ MODEL — GETIJDENTABEL ZEEBRUGGE					
Datum	Hoog water		Laag water		
	h:min	m	h:min	m	
	(UTC)	(MSL)	(UTC)	(MSL)	
13 Feb 2013	--:--	---	21:20	-2.30	NN
14 Feb 2013	3:10	1.47	10:00	-3.08	NN
14 Feb 2013	16:00	1.82	21:30	-1.66	NN
15 Feb 2013	3:50	2.33	10:20	-1.90	NN

Fig. 2. + 1 uur lokale tijd

Wij begonnen onze excursie ter plaatse omstreeks 08u30. De zeedijk en het knuppelpad langs het reservaat lagen al spekglad. Er stond zoals voorspeld een harde zuidenwind met aanvankelijk heel weinig neerslag. Het water was al veel gezakt en we gingen meteen zo ver mogelijk zeewaarts langs de havendam. Nog een uur voor laagtij lagen al meer rotsblokken droog dan we daar ooit zagen. We bevonden ons hier reeds helemaal in de zogenaamde infralitorale franje (foto 1), een kuststrook die slechts bloot komt bij zeer lage waterstanden. Al zoekende liepen wij langs de havendam langzaam met het eb-tij mee, de op sommige plaatsen tot 40 cm dikke papperige sliblaag was een serieuze hindernis die wij gewillig trotseerden. We inspecteerden uitgebreid de rotsblokken aan de voet van de dam en waar mogelijk ook de op het aanpalende slibsediment verspreid liggende blokken en velden van silexkeien (foto 9). Bovenop de stenen waren naast de klassieke en opvallende mosselbedden, Japanse oesters en zeepokken ook talrijk hydroïden en mosdier-tjeskolonies aanwezig (foto 2 en 4). Van de twee laatsten verrassend ook enkele zeldzame soorten. Tevens opvallend zeer veel michelinmannetjes. Onder en tussen de stenen vonden wij veel krabben van verschillende soorten.

Soortenlijst

Algae - wieren (1)

Phaeophyta - Bruinwieren

Fucus vesiculosus var. *linearis* (blaaswier, variëteit zonder blazen)

Rhodophyta - Roodwieren

Ceramium rubrum (rood hoorntjeswier)

Caulacanthus ustulatus (2)

Gracilaria vermiculophylla (2)

Lichenes - Korstmossen

Collempsidium halodytes (zeepokkorst) (3)

Metazoa - Meercelligen

Porifera - Sponzen (4)

Protosuberites denhartogi (oranje korstspoon)

Hymeniacidon perlevis (bleke piekjespon)

Cnidaria - Neteldieren

Hydrozoa - Hydroïden

Clytia hemisphaerica (kleine klokpoliep)

Obelia bidentata

Sertularia cupressina (zeecypres)

Calycella seringa

Sertularella ellisii ellisii (5) (foto 2)

Tubularia indivisa (penneschaft)

Ectopleura larynx (gorgelpijppoliep) (6)

Hydractinia echinata (ruwe zeerasp) (7)

Anthozoa - Bloemdieren

Sagartia troglodytes (slibanemoon)

Metridium senile (zeeanjelier) (foto 4)

Urticina felina (zeedahlia) (8) (foto 5)

Diadumene cincta (golfbrekeranemoontje)

Nematoda - Aaltjes (9)

Nematoda spec.

Mollusca - Weekdieren

Patella vulgata (schaalhoren)

Crepidula fornicata (muiltje)

Littorina littorea (gewone alikruik)

Buccinum undatum (wulk) : eilegsel (10)

Dendronotus frondosus (boompjesslak) (11) (foto 6)

Aeolidia papillosa (grote vlokslak)

Crassostrea gigas (Japanse oester)

Mytilus edulis (mossel)

Annelida : Polychaeta - Borstelwormen

Lepidonotus/Harmothoe spec. (zeerups) (12)

Polydora spec. (slikkokerworm)

Neoamphitrite figulus (slibkokerworm)

Lanice conchilega (schelpkokerworm) (13)

Arthropoda - Geleedpotigen**Chelicerata - Zeespinnetjes**

Achelia echinata (stekelzeespin) (14)

Pycnogonum litorale (michelinmannetje) (15) (foto 7)

Crustacea - Kreeftachtigen

Elminius modestus (Nieuw-Zeelandse zeepok)

Balanus crenatus (gekartelde zeepok)

Hemigrapsus takanoi (penseelkrabbetje)

Hemigrapsus sanguineus (blaasjeskrab)

Porcellana platycheles (harig porceleinkrabbetje)

Psidia longicornis (gewoon porseleinkrabbetje)

Carcinus maenas (strandkrab)

Liocarcinus arcuatus (gewimperde zwemkrab) (16) (foto 8)

Necora puber (fluwelen zwemkrab) (17)

Pinnotheres pisum (erwttenkrabbetje) (18)

Cancer pagurus (noordzeekrab) (19) (Foto 3)

Palaemon serratus (gezaagde steurgarnaal)

Pagurus bernhardus (heremietkreeft) (20)

Macropodia rostrata (hooiwagenkrab) (21)

Bryozoa - Mosdiertjes

- Alcyonidioides mytili* (mosselmosdiertje) (22)
Alcyonidium condylocinereum (grijze zeevinger) (23) (foto 9)
Alcyonidium hydrocoalitum (24)
Bowerbankia gracilis
Farella repens (bekermosdiertje)
Anguinella palmata (slangmosdiertje)
Conopeum reticulum (zeekantwerk)
Electra pilosa (harig mosdiertje)
Amphiblestrum auritum
Bicellariella ciliata (wimpermosdiertje)
Scrupocellaria scruposa (steenmosdiertje) (25)
Schizomavella linearis (26)

Entoprocta - Kelkwormen

- Barentsia gracilis* (sierlijke kelkworm)
Pedicellina spec. (27)

Echinodermata - Stekelhuidigen

- Asterias rubens* (gewone zeester)
Ophiothrix fragilis (brokkelster) (foto 10)

Chordata - Chordadieren

Tunicata - Zakpijpen

- Styela clava* (knotszakpijp) (28)

Aantekeningen

- (1). Het lijstje van de wieren is zeer beperkt omdat we weinig aandacht aan deze groep hebben besteed.
- (2). Beide soorten zijn recent geïdentificeerd in de Baai van Heist (Kerckhof *et al.* 2012).

(3). Dit korstmos was massaal aanwezig op schaalhorens, Japanse oesters en zeepokken in het hoog mediolitoraal. De aangetaste schelpoppervlakken zagen er verweerd uit. Bij nader toezien waren er boorgaatjes aanwezig, al dan niet gevuld met donkere stipjes.

(4). Drie soorten sponzen werden gevonden op een moeilijk bereikbare schuine zijde van een rotsblok. Een bleekgeel/grijs en zacht, tot halve cm dik exemplaar, vermoedelijk een soort broodspoon *Halichondria* species. Een felgeel en stevig, tot 1 cm dik exemplaar en een derde oranje, flinterdun exemplaar met een doorsnede van ongeveer 25 cm. Deze laatste overgroeide zeepokken en andere organismen die daardoor de kleur van de spons leken te hebben. Zij kon geïdentificeerd worden als de oranje korstspoon *Protosuberites denhartogi* en is wellicht de eerste melding aan de Belgische kust (vgl. Vandepitte *et al.* 2010). Voor meer details over deze soort zie van Soest & de Kluijver (2003). Op een andere steen werd tevens een oranjekleurige vrij dunne spons, die vermoedelijk een Japanse oester overgroeide, aangetroffen. Op 16 maart 2013 troffen we op de oostdam meer van dergelijke, vrij grote sponzenkolonies aan. Enkele foto's en een staal ervan werden opgestuurd naar Rob van Soest (Naturalis, Leiden) die de soort als de bleke piekesspon *Hymeniacidon perlevis* determineerde. Ook de hierboven vermelde felgele spons zal waarschijnlijk deze soort betreffen (vgl. van Soest 1976).

(5). Met Hayward & Ryland (1994) werd deze hydroïde als *Sertularella gaudichaudi* gedetermineerd. Marco Faasse (*in litt.*) maakte ons er attent op dat het hier ging om *Sertularella ellisii ellisii*, een soort die door sommige auteurs *S. 'gaudichaudi'* wordt genoemd (vgl. Cornelius 1995), maar dat is eigenlijk een grove (onder)soort van de Falkland-eilanden (Medel & Vervoort 1998). *S. ellisii ellisii* komt ook in Nederland voor bij Westkapelle, Wissenkerke en Anna Frisopolder (Vervoort & Faasse 2009). Op 13 februari werd deze hydroïde ook op de westelijke havenmuur te Zeebrugge aangetroffen. Leloup (1952) noemt voor België drie *Sertularella*'s maar niet deze die wij hier vonden. Leloup (1934) vermeldt *Sertularella polyzonias* forma *ellisi* van de Franse Côte d'Azur. Dit toont aan dat hij bekend was met "*ellisii*". In zijn "Cœlentérés" van 1952 beschrijft Leloup echter een "*forme mediterranea*" waarvan "[*Parfois*] *les hydrothèques montrent à leur extrémité distale des lamelles intrathécales (1-4) verticales, plus ou moins développées*". De afgebeelde tekening (niet van een eigen exemplaar maar naar Stechow 1923) van deze variëteit toont inderdaad de inwendige "tandjes" in de hydrothecae die Cornelius (1995) typisch voor *S. 'gaudichaudi'* (= *S. ellisii*) noemt. Leloup (1934) en bij herhaling in 1937 stelt dat deze intrathecale "tandjes" wat betreft aantal en positionering voor éénzelfde soort vaak zeer variabel zijn (ook binnen de kolonie). Medel & Vervoort (1998) nemen *S. mediterranea* als "goede" soort op en noteren dat *S. ellisii* er vaak moeilijk van te onderscheiden is. Zou Leloup's materiaal dan toch *S. ellisii* bevatten? Maar hoe zijn specimens er toen werkelijk uit zagen weten wij niet.

(6). Van deze soort werden slechts een tweetal kolonies gevonden. Het gorgelpijpje is bij ons zeldzaam in de getijdenzone, het is veeleer een soort die leeft in het infralitoraal.

Op grint/keibanken en verspreide steenbrokken in zee vóór de kust komt zij algemeen voor (vgl. Houziaux *et al.* 2008). Ook op scheepswrakken is zij veelvuldig aanwezig (vgl. Zintzen 2007).

(7). We kennen de zeerasp vooral van op slakkenhuisjes die bewoond zijn door een heremietkreeft. In de Baai vonden we een kolonie van ca. een kwart vierkante meter op de zijkant van een rotsblok. Zulke imposante kolonies konden we al bewonderen op rotsblokken aan het staketsel van Nieuwpoort en op een strandhoofd aan 'Ster der Zee' te Koksijde. Ook op het strandhoofd 03 te Duinbergen zijn de voorbije jaren meermaals grote kolonies aangetroffen.

(8). Eén van de vele revelaties van die dag waren de waarnemingen van tientallen zeedahlia's, vaak met vele grote exemplaren tesamen tussen de rotsblokken. Op strandhoofden zijn ze bij springlaagtij hoogstens sporadisch eens aan te treffen.

(9). Tijdens het bekijken van materiaal onder de bino werden af en toe exemplaren van deze "aaltjes" kronkelend tussen de hydroïden gezien.

(10). We vonden geen levende wulken maar op een rots troffen we een vers afgezet, grotendeels al weggeslagen eikapsel aan. Verheugend dat na de purperslak ook de wulk hier nu tot eileg komt.

(11). Op strandhoofd 03 te Duinbergen, dat sinds 2006 op onregelmatige basis bezocht werd, kon de boompjesslak pas voor het eerst vastgesteld worden op 11/3 en 8/4/2012 (resp. 4 en 7 exemplaren, incl. eiafzettingen). Op 12/2/2013 werden er na inspectie van slechts de westkant van het strandhoofd een vijftal diertjes aangetroffen en verspreid op penneschaft ook veel eiafzettingen. Opmerkelijk dat op de oostelijke havendam nu slechts twee exemplaren gevonden werden. De reden hiervoor ligt voor de hand; namelijk dat het hoofdvoedsel van de soort (althans voor adulte diertjes), de penneschaft hier veel minder talrijk voorkomt dan op de meer oostwaarts gelegen strandhoofden. Misschien speelt het zeer overvloedig aanwezige slib in de Baai hier ook parten ?

(12). Van strandhoofd 03 te Duinbergen zijn momenteel met zekerheid twee soorten zeerupsen bekend; de geschubde zeerups *Lepidonotus squamatus* en de gladschubbige zeerups *Harmothoe imbricata*. Waar anders zeerupsen door hun goede camouflage weinig opvallen in het veld was het tijdens onze excursie opmerkelijk hoe talrijke specimens bovenop de rotsen op hun rugzijde te kronkelen lagen, alsof zij een doodstrijd meemaakten.

(13). Alhoewel de schelpkokerworm geen rotsbewoner is, vermelden we haar hier toch omdat zij ook zeer talrijk te vinden is tussen de silexkeien aan de basis van de strekdam. Zij vormt er vaak heuse "riffen".

- (14). Onder de bino werden twee exemplaren op hydroïden aangetroffen.
- (15). Vele tientallen exemplaren bovenop rotsblokken die normaal nooit boven water uitkomen.
- (16). Een levend vrouwtje met carapaxbreedte van 21 mm op een bed van silexkeien.
- (17). Een tiental levende exemplaren. Opmerkelijk hoe deze wat meer zuidelijke soort na een tweede koude winter hier toch nog behoorlijk lijkt te gedijen.
- (18). Eén vrouwelijk diertje lag dood bovenop een rotsblok; mogelijk net gestorven door de plotse blootstelling aan felle koude.
- (19). Niet al te grote exemplaren waren veelvuldig aanwezig.
- (20). Drie jonge exemplaren, waarvan twee in een lege recent uitziende purperslak.
- (21). Een tiental exemplaren werden gezien.
- (22). Onlangs is de genusnaam van deze soort veranderd omdat zij een ander type larven zou produceren dan de andere species uit het genus *Alcyonidium* waaronder het mosselmosdiertje aanvankelijk werd ingedeeld.
- (23). Dit is, na Koksijde en Nieuwpoort waar een klein aantal kolonies op rotsblokken van strandhoofden gevonden werden, de derde vindplaats in het intertidaal langs de Belgische kust. De kleine kolonie was vastgehecht aan de top van een uit de bodem stekend leeg doublet van de Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus*. Aanvankelijk begint een kolonie als korst op het substraat. Wanneer echter plaatsgebrek of andere uitgroeibelemmerende factoren optreden vormt de soort opgerichte koloniedelen. Twee van dergelijke (cilindervormige) uitgroeiingen waren aanwezig op de *Ensis*-kleppen uit de Baai (foto 9).
- (24). Dit betreft de eerste waarneming in het getijdengebied voor de Belgische kust. De soort is, net als de grijze zeevinger *A. condylocinereum*, vrij recent beschreven en het aantal vondsten is heel beperkt (Porter 2004, De Blauwe 2009). Het was van 2002 en 2003 geleden dat er een kolonie gemeld is op scheepswrakken vóór onze kust (Zintzen 2007). Misschien is deze soort niet zo zeldzaam maar wordt ze moeilijk opgemerkt. De kolonie vormt een dun doorschijnend laagje op de stelen van onder andere penneschaft. Deze vondst werd gedaan onder de bino bij een zoektocht naar epifauna op Tubularia-stelen. De kolonie is bewaard op alcohol en wordt aan de collectie van het KBIN toegevoegd.

(25). Deze soort was verrassend algemeen op de overhangende en schuine rotsoppervlakken die normaal niet droog komen.

(26). Ook hier een eerste *in situ* waarneming uit het intertidaal aan de Belgische kust. Dieper in zee was ze al vastgesteld op stenen en ook in het Deltagebied komt ze voor (De Blauwe 2009).

(27). Zeer waarschijnlijk gaat het om *Pedicellina cernua* (vgl. Nielsen 1989). Het beschikbare materiaal kon echter niet met volledige zekerheid tot op soortniveau gedetermineerd worden.

(28). Slechts één exemplaar van nog geen twee centimeter hoog.

Nabeschouwingen

Na het laagtij van 11 uur nam de aanvriezende regen sterk in intensiteit toe en veranderde het landschap, dat door de nog steeds hallucinant lage waterstand al ongewoon aardeed, in een ijswereld. De mosselen leken met een laag glimmende lak bedekt. De rotsblokken waren aan de noordzijde groen door de algen, aan de zuidgerichte zijde wit van de ijslaag. We zagen de dieren, verrast als ze waren door deze onverwachte lage waterstand, langzaam doodvriezen en onze ledematen voelden mee. Anderzijds hield onze aanwezigheid meeuwen, scholeksters en steenloperjtes op afstand waardoor menig zeediertje van predatie gevrijwaard kon blijven.

Met onze kledij onderaan bedekt met slijk en bovenaan met ijs, gleden we terug huiswaarts. Ondanks de koude neerslag en wind beleefden wij een dankbaar gevoel dat we op het goede moment op de goede plaats waren geweest en dat wij getuige mochten zijn van een uitzonderlijke samenloop van astronomische en meteorologische omstandigheden.

Foto 1: Baai van Heist, oostdam, infralitorale franje (foto: Alfred Anthierens)

Foto 2: *Sertularia ellisii* (foto: Hans De Blauwe)

Foto 3: Noordzeekrabben en organismen op een rotsblok (foto: Alfred Anthierens)

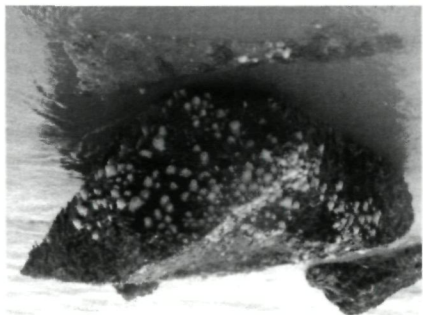

Foto 4: Zeeanemalen (foto: Alfred Anthierens)

Foto 5: Zeedahlia's
(foto: Alfred Anthierens)

Foto 6: Boompjesslak
(foto: Hans De Blauwe)

Foto 7: Michelinmannetjes
(foto: Hans De Blauwe)

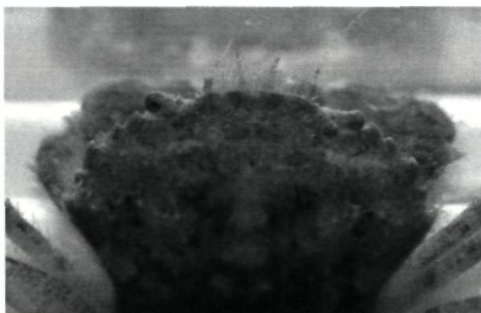

Foto 8: Gewimperde zwemkrab (detail)
(foto: Hans De Blauwe)

Foto 9: Grijze zeevinger en grindbodem
(foto: Alfred Anthierens)

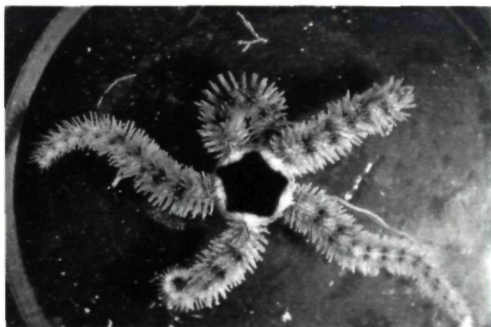

Foto 10: Brokkelster
(foto: Hans De Blauwe)

Dankwoord

Het Agentschap voor Natuur en Bos bedanken wij voor de toelating om het gebied te mogen betreden. Wij zijn Marco Faasse zeer erkentelijk voor de hulp bij de determinatie van de oranje korstspoon en de hydroïde *Sertularella ellisii* alsook voor het aanbrengen van een relevante publicatie, het nalezen van de aantekening over *S. ellisii* en de vele stimulerende gedachtenwisselingen over zeebeestjes. Tevens hartelijk dank aan Rob van Soest voor zijn bereidwilligheid om de piekjessponen te determineren.

Summary

During a visit to the Bay of Heist we experienced a historical low tide, about 75 cm below the astronomical forecast. This exceptional situation was created by a strong wind from the south. We could investigate boulders of the eastern jetty of the harbour of Zeebrugge and the seabed in the near environs that normally never comes dry. This revealed some very special and rare species; e.g. the hydroid *Sertularella ellisii ellisii*, the bryozoans *Alcyonidium hydrocoalitum* attached to *Tubularia indivisa* and *Alcyonidium condylocinereum* attached to an empty doublet of the American jackknife *Ensis directus* in situ.

Literatuur

- ANONIEM (2012). *Getijboekje 2013 voor Nieuwpoort, Oostende, Blankenberge en Zeebrugge*. Agentschap voor Maritieme Dienstverlening & Kust, Brussel : 65 p.
- CORNELIUS, P.F.S. (1995). North-West European Thecate Hydroids and their Medusae: Part 2. Sertulariidae to Campanulariidae. *Synopsis of the British Fauna (N.S.)* 50: 1-386.
- DE BLAUWE, H. (2009). *Mosdierpjes van de Zuidelijke Bocht van de Noordzee: Determinatiewerk voor België en Nederland*. Uitgave Vlaams Instituut voor de Zee, Oostende : 464 p.
- HAYWARD, P.J.; RYLAND, J.S. (1994). *Handbook of the Marine Fauna of North-West Europe*. Oxford University Press, Oxford : XI, 800 pp.
- HOUZIAUX, J.-S.; KERCKHOF, F.; DEGRENDELE, K.; ROCHE, M.; NORRO, A. (2008). The Hinder banks : yet an important area for the Belgian marine biodiversity? *Scientific Support Plan for a Sustainable Development Policy (SPSD II) - Part 2 - Global change, Ecosystems and Biodiversity - North Sea. Final report, project EV/45*. Belgian Science Policy, Brussels : 248 p.
- KERCKHOF, F.; VERBEKE, D.; BAUWENS, F. (2012). Nieuws uit de Baai van Heist: de roodwieren *Caulacanthus ustulatus* (Mertens ex Turner) Kützing, 1843 en

- Gracilaria vermiculophylla* (Ohmi) Papenfuss 1967 nieuw voor de Belgische kust en een merkwaardig habitat van intertidale mossels. *De Strandvlo* 32(1): 19-23.
- LELOUP, E. (1934). Note sur les hydropolypes de la rade de Villefranche-sur-Mer (France). *Bulletin du Musée Royale d'Histoire Naturelle de Belgique* 10(31): 1-18.
- LELOUP, E. (1937). VI. Hydroidea, Siphonophora, Ceriantharia. in: *Résultats scientifiques des croisières du navire-école belge "Mercator", Volume I. Mémoires du Musée Royal d'Histoire Naturelle de Belgique*, Deuxième série, fascicule 9 : p. 91-127, 2 pl.
- LELOUP, E. (1952). *Faune de Belgique : Coelentérés*. Patrimoine de l'Institut royal des Sciences naturelles de Belgique, Bruxelles : 283 p.
- MEDEL, M.D.; VERVOORT, W. (1998). Atlantic Thyroscyphidae and Sertulariidae (Hydrozoa, Cnidaria) collected during the CANCAP and Mauritania-II expeditions of the National Museum of Natural History, Leiden, The Netherlands. *Zoologische Verhandelingen* 320: 3-85.
- NIELSEN, C. (1989). Entoprocts. *Synopsis of the British Fauna (N.S.)* 41: 1-131.
- PORTER, J.S. (2004). Morphological and genetic characteristics of erect subtidal species of *Alcyonidium* (Ctenostomata : Bryozoa). *Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom* 84(1): 243-252.
- STECHOW, E. (1923). Zur Kenntnis der Hydroidenfauna des Mittelmeeres, Amerikas und andere Gebiete. II. Teil. *Zoologische Jahrbücher, Abteilung für Systematik Geographie und Biologie der Tiere* 47(1): 29-270.
- VANDEPITTE, L.; DECOCK, W.; MEES, J. (eds) (2010). Belgian register of marine species, compiled and validated by the VLIZ Belgian Marine Species Consortium. *VLIZ Special Publication 46*. Vlaams Instituut voor de Zee, Oostende : 78 p.
- VAN SOEST, R.W.M. (1976). De Nederlandse mariene en zoetwatersponzen - Porifera. *Wetenschappelijke Mededelingen K.N.N.V.* 115: 1-36.
- VAN SOEST, R.W.M.; DE KLUIJVER, M.J. (2003). *Protosuberites denhartogi* spec. nov., a new name for European '*Prosuberites epiphytum*' (Demospongiae, Hadromerida). *Zoologische Verhandelingen* 345: 401-407.
- VERVOORT, W.; FAASSE, M.A. (2009). Overzicht van de Nederlandse Leptolida (=Hydroida) (Cnidaria: Hydrozoa). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 32: 1-207.
- ZINTZEN, V. (2007). *Biodiversity of shipwrecks from the Southern Bight of the North Sea*. PhD Thesis. Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique/Université Catholique de Louvain, Louvain-la-Neuve : 343 p.

Watergang 6
8380 Dudzele
deblauwehans@
hotmail.com

H. Consciencestraat 67
8301 Knokke-Heist
edumoulin@
belgacom.net

Laurierstraat 13
8301 Knokke-Heist
alfred.anthierens@
gmail.com

Vondsten van *Lepas pectinata*, de ruwe eendenmossel en *Dosima fascicularis*, de geplooid eendenmossel in De Haan

Marie-Thérèse Vanhaelen

Tijdens de strandexcursie op 23 september 2012 in De Haan, Vosseslag ontdekte Gerard Heerebout in de vloedlijn een plastic krat met begroeiing. Er zaten enkele eendenmossels op, ook een paar vulkaantjes *Balanus perforatus* en een doubletje Noorse rotsboorder *Hiatella arctica*.

Een strandvondst het vernoemen waard, was een (leeg) eiertrosje van de dwergpijlinktvis *Allotheutis subulata*, wat wel zeer ongewoon is voor die periode van het jaar; meestal kan je ze vinden in mei-juni, doch de strandvondsten zijn in 't algemeen schaars.

Bij de verzamelde eendenmossels van de krat dachten we aanvankelijk twee soorten te onderscheiden. Ik nam ze mee, bekeek ze grondiger en stelde vast dat het om drie soorten ging.. Na raadpleging van Huwae (1985) en Rappé en Kerkhof (1983) kon ik mijn vermoeden bevestigen : onze vondst bestond uit één *Lepas anatifera*, de gewone (capitulum: 2,5cm), 6 *Lepas pectinata* (foto1), de ruwe (capitulum van 1,5 tot 2 cm) en één *Dosima fascicularis* (foto 1), de geplooid eendenmossel (1,8 cm) :

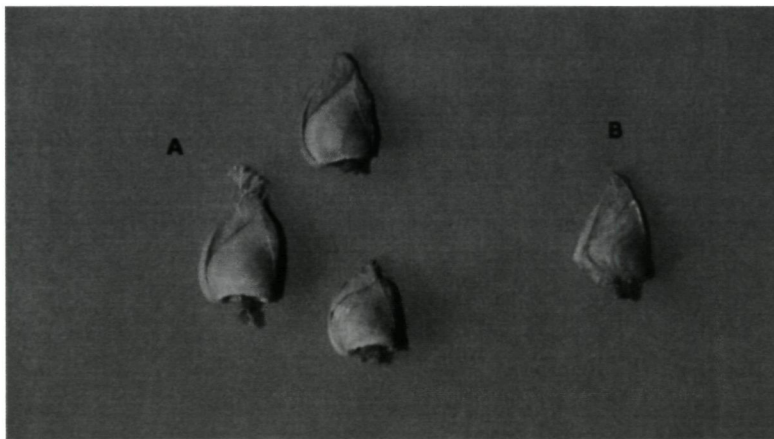
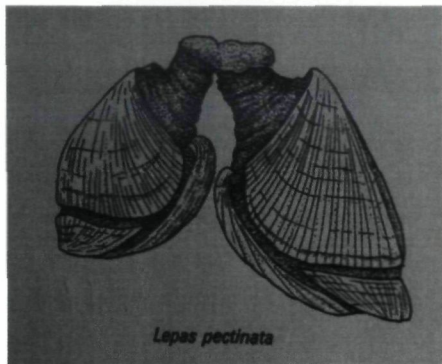

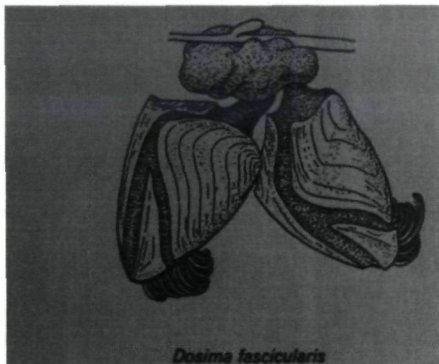
Foto 1: *Lepas anatifera* (A - 3 ex.) en *Dosima fascicularis* (B - 1.ex)
(foto: Marc Panneels)

Lepas pectinata was onmiddellijk te herkennen aan de erg bolle vorm en de sterk gegroefde schelpdelen (**figuur 1**.) Een grote stranding van deze soort op midden – en oostkust had plaats in 1983 (Rappé en Kerckhof 1983).

Dosima fascicularis (**figuur 2**) is voor mij geen onbekende : ze is soms massaal te vinden in de Portugese Algarve. Dit is niet verwonderlijk daar het een soort is van warm water van oceanische oorsprong.

Figuur 1: *Lepas pectinata* (Naar: Hayward & Ryland, 1995)

Figuur 2: *Dosima fascicularis* (Naar: Hayward & Ryland, 1995)

In maart 1999 spoelden op de Praia da Falésia (Albufeira) vele honderden zeer kleine geplooid eendenmosseltjes aan op blaaswier *Fucus vesiculosus*, op stukjes rietstengels en allerhande twijgjes.

In 2006, van 20 tot 25 maart, was er een opmerkelijke stranding vanaf “da Falésia” tot en met Faro : toen spoelden een paar duizend bezaantjes *Verella vellella* aan met afmetingen tussen 8 mm en 8 cm.

Horizontaal geplaatst liepen alle zeiltjes die ik controleerde (enkele 100-den) van links onder naar rechts boven.

Van de zeer verse, mogelijk nog levende blauwe poliepenkolonies waren er tientallen aan de onderzijde bezet door *Janthina pallida*, de zeeslak met de licht paarsblauwe, uiterst broze schelp, die zich voedt met *Verella vellella* (**foto 2**).

Een 200-tal losse *Janthina*'s werden ook verzameld (3 mm tot 2,1 cm).

Bijzonder was dat een 15-tal geplooid eendenmosseltjes *Dosima fascicularis* (2 à 4 mm) op de *Janthina*'s gehecht waren; één *Dosima* (1,5 cm) hing onderaan een *Verella*; twee andere (1,1 cm en 2 cm) spoelden aan op hun eigen drijfballetje, dat er uitziet als polystyreen (**foto 3**).

Op de losgeslagen drijfbubbels van *Janthina* zaten de legsels van deze zeeslak ingebed.

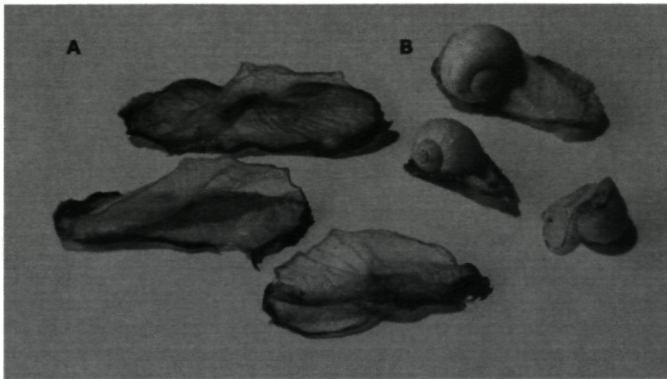

Foto 2: *Velella velella* (A) en *Janthina pallida* (B)
(foto: Marc Panneels)

Van nog een lichtgewichtje, nl. *Spirula spirula* spoelden er toen enkele lege exemplaren aan. *Spirula spirula* is de spiraalvormige inwendige schelp van een kleine inktvissoort; als het dier dood is kan dit schelpje al drijvend lange afstanden afleggen.

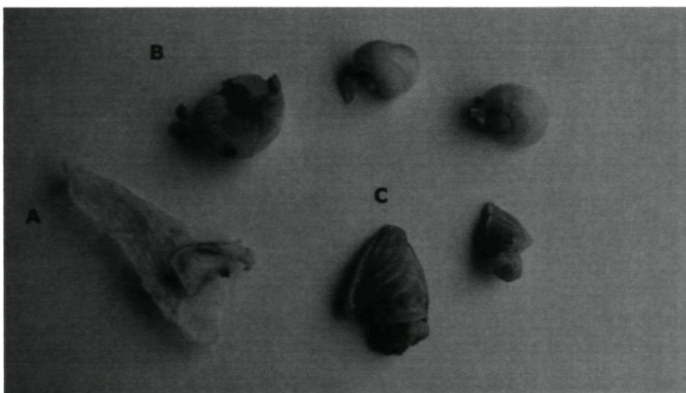

Foto 3: *Velella velella* (A), *Janthina pallida* (B)
en *Dosima fascicularis* (C) (foto: Marc Panneels)

Terugkerend naar onze Belgische vondsten : in 1981 werden er 2 (mogelijk meer) *Dosima fascicularis* gevonden in De Panne, één op een plank en één los. Aangezien er in die periode een grote stranding was in ZW Engeland werd aangenomen dat, in de nasleep ervan, de Belgische exemplaren aangevoerd werden langs het Kanaal (Rappé en Kerckhof

1983). Volgens Francis Kerckhof zijn er, bij zijn weten, na deze eerste vondsten geen exemplaren van deze soort meer gemeld aan onze kust.

Mogelijk is de krat in De Haan aangespoeld rond 13 september, na een opstoot van hevige noordelijke wind. Francis inspecteerde toen de vloedlijn van de Halve Maan te Oostende en trof er veel verse riemwierpakketten aan en een isomo boeitje met *Lepas anatifera*.

Ook te Koksijde lagen er die dagen in de vloedlijn enorme pakken riem-, knots- en blaaswier, doch geen begroeide voorwerpen.

Lepas pectinata is meermaals aangetroffen op het Belgisch strand, zo o.a. talrijk in januari-februari 1983 tussen Bredene en Zeebrugge. In 2009 en 2010 zijn er enkele gevonden in De Panne, maar de soort blijft niettemin een zeldzaamheid op onze stranden.

Nu er zich de laatste jaren veel stormachtige toestanden uit zuidwest voordoen, is het mogelijk dat er nog meer drijvend materiaal uit het zuiden over zee getransporteerd wordt, min of meer evenwijdig aan onze kust, in noordelijke richting, en dat daarna bij hevige noordenwind deze voorwerpen, bezet met zuidelijke organismen, op onze stranden aanspoelen. Dus zullen we er deze winter bijzonder attent op zijn.

Nog iets meer over eendenmossels : toen ik, bij huidige vondst Huwae (1985) en Rappé en Kerckhof (1983) raadpleegde om de uiterlijke kenmerken van alle soorten na te kijken, begon ik te twijfelen over het benoemen van de gigantische tros verse eendenmossels waargenomen te Koksijde op 8 januari 2012 als de gewone *Lepas anatifera*; hun forsig capitulum en de zeer lange pedunculus (voet) die opvallend sterk oranje gekleurd was, zou kunnen wijzen op *Lepas hilli*, de vlezige eendenmossel, maar wij namen helaas geen staal mee ter determinatie, en de bovenstaande kenmerken zijn onvoldoende om er besluiten uit te trekken. Een gemiste kans ! Wij waren die dag te zeer gefocust op de dode Jan-van Genten in de vloedlijn.

Literatuur

HUWAE, P.H.M., 1985. De rankpotigen van de Nederlandse kust. Tabellenserie KNNV en SWG.

RAPPÉ, G. & F. KERCKHOF, 1983. Drie recente eendemosselinvasie. De Strandvlo, 3(1) : 25-32.

**Ter Yde I
8670 Koksijde**

Verslag van SWG-excursie op 2 februari 2013 te Raversijde

Sharon Kesteloot

Met negen dapperen staan we daar die ochtend aan de roze villa in Raversijde. De weergoden hebben de hele nacht al goed huisgehouden en het lijkt er niet meteen op dat ze het nu over een andere boeg gaan gooien. Geen nood; goed ingeduffeld en met de glimlach stappen we het strand op. Toch maar eerst een stukje richting Oostende stappen, terwijl de wind ons recht uit zee 'aanvalt'. Een striemend regenvlaagje tussendoor doet ons eraan herinneren hoe mooi - en toch ook een beetje pijnlijk - de natuur kan zijn. Even gaan snuisteren tussen de steenblokken op een strandhoofd. Iemand merkt een groepje vogels in formatie op, een stuk verder op zee. Het blijken 11 rotganzen *Branta bernicla* te zijn. Nu eens zie je ze, dan weer is het alsof ze opgeslokt worden door de ruige golven. Op het strandhoofd zijn enkele steenlopers *Arenaria interpres* heel druk in de weer. Een viertal drieteenstrandlopers *Calidris alba* is dan weer gehaast en zoekt voorbij. Het valt niet mee om stenen te vinden die enigszins los liggen, maar na enig zoeken stuiten we toch op enkele blaasjeskrabben *Hemigrapsus sanguineus*. En daarmee is meteen duidelijk dat deze Aziatische soort, die nog maar sinds 2006 op onze kust waargenomen wordt, de koude winterperiode glansrijk heeft overleefd. Hoe klein ze ook zijn (rugschild van net geen cm breed), ze worden duidelijk liever omringd door de talrijke Nieuw-Zeelandse zeepokken *Elminius modestus* en jonge mosseltjes *Mytilus edulis*, dan door een paar flinke, gehandschoende mannenhanden. Hoe zou je zelf zijn... Nog onder een steen ontdekt Hans een visje, dat hij voorzichtig in een plasje water legt om het goed te kunnen bekijken. Het is een gewoon slijmvisje *Lipophrys pholis*.

En weer steekt een vlaag de kop op. Wij gaan met zijn allen met de rug naar de wind staan, die fijne hagel onder een hoek van 45° naar ons blaast. Zand en hagel, meer heb je niet nodig voor een geslaagde peeling. Wie weet vragen de kokmeeuwen *Chroicocephalus ridibundus* – met kop in de wind – zich af waarom wij 'verkeerd' staan...

Dan wagen we ons alweer een strandhoofd verder. Zelfde scenario: drukdoende steenlopers, nu met enkele parse strandlopers *Calidris maritima* in hun onmiddellijke buurt. Een viertal scholeksters *Haematopus ostralegus* vliegt ons vrolijk roepend voorbij. De wind deert hen niet. Als we naar beneden kijken - en dat is toch aangeraden ook al is het maar om niet met je klikken en klakken uit te glijden over het darmwier *Enteromorpha spec.* – dan zien we heel wat jonge schaalhorens *Patella vulgata* en alikruikjes *Littorina littorea*. En niet vergeten de Japanse oesters *Crassostrea gigas* die overal verspreid voorkomen. Je moet echt wel goed kijken; ze zijn helemaal overdekt met zeepokken. Onder een steen vinden we zelfs drie zeesterren *Asterias rubens* knus bij elkaar.

Na anderhalf uur genieten van de paar seizoenen die de revue passeren, keren we terug naar de dijk. De ene stapt gezwind tegen de wind in naar huis, de andere klopt zijn schoenen uit en stapt gezwind in zijn auto. De eerste excursie van 2013 zit erop. En het weze gezegd: het was plezant!

**J. Matthieulaan 31
8434 Middelkerke**

Wulken met vleesresten op het strand tijdens strandsuppletiewerken in Wenduine – april 2012

Ingrid Jonckheere

Op 27 maart 2012 besloot ik om na de middag naar de strandsuppletie werken in Wenduine te rijden. Ik wist dat het bij mijn aankomst geen gunstig tij zou zijn maar het was mooi weer en ik had nood aan wat gezonde zeelucht.

Voor Wenduine werd er toen een strandsuppletie met laag strand (d.w.z. lager dan de zeedijk) uitgevoerd. Hiervoor was ongeveer 700.000m³ zand nodig. Het droge strand is door de suppletie meer dan 50 meter verbreed. Met behulp van een sleephopperzuiger werd zand gebaggerd uit de Noordhinder. Van aan een koppelpunt op zee werd het zand daarna door persbuisen het strand op gespoten. (www.kustveiligheid.be)

Op het weinige strand dat ik kon betreden was het een op en af gerij van bulldozers die het zand in profiel aan het leggen waren maar ik slaagde er toch in om een aanspoelselzone te vinden waar ik even rustig kon zoeken. Tussen de vele fragmenten van de zeeklit *Echinocardium cordatum* en wat fijner gruis vond ik 3 wulken *Buccinum undatum* die net door de meeuwen waren aangepikt, er zaten nog verse vleesresten in de schelpen. Ik bedacht meteen dat ik nooit eerder tijdens suppletiewerken wulken met vleesresten had aangetroffen. De wulken die ik vroeger vond waren vaak grote maar oude, bruine en beschadigde exemplaren. Ook in de verslagen die in de Strandvlo verschenen maakt niemand melding van levende wulken op het strand tijdens suppletiewerken.

Verder verzamelde ik die dag nog een potje gruis waarin ik volgende vermeldenswaardige schelpen vond: lege doubletjes van *Mysella bidentata*, *Montacuta ferruginosa* en *Donax pulchellus* en lege horentjes: witte wenteltrapjes *Epitonium clathratulum*, juveniele gewone wenteltrap *Epitonium clathrus*, wadslakjes *Hydrobia ulvae* en *Caecum glabrum*.

Na een klein uurtje zoeken verliet ik de werken met een toch wel interessante buit.

**Sint-Idesbaldusstraat 20 bus 402
8670 Koksijde**

Verslag van een gezamenlijke excursie van de Belgische Strandwerkgroep en de Nederlandse Strandwerkgroep Waterweg Noord in Westkapelle (Nederland) en de Kaloot op 2 maart 2013

Ingrid Jonckheere

De afspraak in Westkapelle om 9 uur 15 betekende niet enkel vroeg opstaan voor de Belgische deelnemers aan de excursie maar ook onze Nederlandse vrienden kwamen uit alle richtingen van het land. Er was een mooie opkomst waaronder ook enkele nieuwe gezichten. Goed gekleed met thermisch ondergoed, mutsen, sjaals en handschoenen gingen we op stap. Het was maar een graad of drie maar er stond weinig wind zodat de kou uiteindelijk nog redelijk meeviel. Ik hoorde zelfs enkele deelnemers vertellen dat ze het warm hadden. Mick Otten en Marco Faasse offerden zich op om ons op sleeptouw te nemen.

Net zoals vorig jaar (De Blauwe & al., 2012) werden weer heel wat naaktslakken gevonden. Bram snelde over en weer met zijn naaktslakkenzoekkaart (van Bragt & al., 2012) en anderen hadden het druk met het fotograferen van al dat moois.

Hierna volgt een lijstje van de 7 gevonden soorten naaktslakken met een beknopte beschrijving van enkele kenmerken:

- **gekraagde vlokslak *Aeolidiella alderi*** (foto 1), een recent in Nederland door Jurriën van Deijk waargenomen naaktslak. Een karakteristiek kenmerk van de gekraagde vlokslak is een op een kraag lijkend paar rijen papillen vlak achter de kop. Deze papillen zijn opvallend licht gekleurd. Deze soort voedt zich met zeeanemonen, is immuun voor de netelcellen (het gif) van deze zeeanemonen en slaat dat gif zelfs op in zijn papillen. Dat maakt hem voor vissen en andere roofvijanden oneetbaar. (www.natuurbericht.nl).
- **grote vlokslak *Aeolidia papillosa***, deze kan tot 12 cm groot worden en is redelijk breed. De rug is dicht bezet met afgeplatte papillen, maar het midden van de rug is vrij. *A. papillosa* voedt zich met zeeanemonen.
- **egelslakje *Acanthodoris pilosa***, is een ovale stevige zeenaaktslak van max. 30 mm groot met een pluizig uiterlijk. Achter op de rug is een krans met 7 tot 9 geveerde kieuwen. De soort leeft van mosdierpjes van het geslacht *Alcyonidium*.
- **boompjesslak *Dendronotus frondosus***, de vertakte boomvormig uitsteeksels

aan weerszijden van de rug zijn de voornaamste kenmerken. Het dier kan tot 100 mm groot worden. De volwassen dieren eten *Tubularia*-soorten, met een voorkeur voor *Tubularia indivisa*.

- **slanke waaierslak *Flabellina gracilis*** (foto 2), hiervan vonden we een aantal kleurvormen. De cerata had bij alle exemplaren een witte tip maar de inhoud varieerde van rood, citroengeel tot olijfgroen. Voor de olijfgroen gekleurde exemplaren vind je in de literatuur soms ook een andere naam *Eolis smaragdina* Alder & Hancock, 1851. *F. gracilis* wordt max. 18 mm groot en leeft onder andere van hydroïdpoliepen van het geslacht *Eudendrium* (*E. arbuscula* en *E. album*). Het kleurverschil zou eventueel het gevolg kunnen zijn door een verschil aan voedsel (Eliot, 1910; Faasse & Vervoort, 2005). Er wordt van uitgegaan dat, wanneer het dier zich voedt met *E. arbuscula*, de papil inhoud fel rood is en indien *E. album* op zijn menu staat, de papilinhoud dan geel tot groen is, maar tot nu toe zijn daar geen bewijzen voor. In totaal vonden we minder dan 5 exemplaren met rode papillen en meer dan 25 exemplaren met groene of gele papillen.
- **gorgelpijpknotsslak *Cuthona gymnota***, een soort met een tamelijk plomp lichaam met afgeronde voethoeken en met papillen die in schuine dwarsrijen gerangschikt zijn, tot 7 per halve rij en rhinophoriën die langer zijn dan de koptentakels. Maximum grootte : 22 mm.
- **gekroonde ringsprietsslak *Facellina auriculata***, een slanke zeenaaktslak ongeveer 40 mm lang kan worden. Kenmerkend voor deze soort is de lamelachtige structuur van de rhinophoren en de gele pigment op het einde van deze rhinophoren. Zowel *C. gymnota* als *F. auriculata* voedt zich met hydroïdpoliepen zoals de pennesschaft *Tubularia indivisa*.

Gezien pennesschaft *Tubularia indivisa* waarschijnlijk de meest waargenomen soort van de dag was, waren de vondsten van *D. frondosus*, *F. gracilis*, *C. gymnota* en *F. auriculata* niet ongewoon.

Er was natuurlijk veel meer te zien dan naaktslakken en pennesschaft.

Enkele bijzondere waarnemingen waren : een levende driekantige kalkkokerworm *Spirobranchus triqueter* waarvan het operculum zichtbaar was, een prachtige zeedalia *Urticina felina*, vele mooi gekleurde brokkelsterren *Ophiothrix fragilis*, levende zeeappels *Psammechinus miliaris*, zowel oranje als wit gekleurde levende dodemansduin *Alcyonium digitatum*, een vijftal rode zeespinnen *Nymphon brevirostre* waaronder enkele met eitjes en nog zoveel meer. Tom Ameye determineerde ook nog een tiental *Jassa herdmani* en één *Jassa marmorata*. Bij het vinden van enkele levende *Pilumnus hirtellus*, ruig krabbetje werd de bedenking gemaakt hoe het komt dat ze in Westkapelle voorkomen maar al jaren niet meer in de Oosterschelde werden gezien.

In de verte hielden twee grijze zeehonden *Halichoerus grypus* ons gezelschap.

Voor het verlaten van het strandhoofd zagen we nog enkele zebra-anemonen *Actinia striata*, enkele levende *Patella vulgata* en veel levende purperslakken *Nucella lapillus* waaronder enkele met eilegels.

In de vloedlijn toonde Hans De Blauwe ons nog enkele bruin geworden kokkelkleppen *Cerastoderma edule* met daarop zeekantwerk *Conopeum reticulum*, *Aspidelectra melolontha*, *Electra monostachys* en *Membranipora tenuis*. Tom Ameye ontdekte later nog een 5de soort namelijk *Cribrilina punctata*. De kokkelkleppen waarop *M. tenuis*, *C. punctata* en *E. monostachys* zaten, kwamen via opspuitingen met zand van de Middelplaten op het strand terecht (informatie van Rijks Waterstaat, gekregen van Herman Nijhuis).

Toen werd het tijd om een hapje te eten. We lieten geen tijd verloren gaan en aten snel onze picknick bij de auto's. Om onze voeten toch wat op te warmen reden we naar een mooi gelegen etablissement met natuurlijk zicht op zee maar ook daar kenden we geen rust en vulden we samen de lijst van waarnemingen aan. Het warme drankje deed ons deugd en al rap vertrokken we richting De Kaloot. Daar aangekomen schoten de fossielenzoekers meteen in actie, anderen hielden het bij een goede babbel op het strand. Bram Conings was heel tevreden met een gaaf fossiel exemplaar van *Neptunea contraria* en Marianne Ligthart hield het zoeken zoals steeds het langst vol en verzamelde onder andere enkele fossiele haaiantanden.

Na enige tijd besloten we om toch nog even naar de inlaat van de kerncentrale te wandelen om te zien of we er geen visjes konden vangen. Onderweg lagen diverse schilden en poten van de Chinese wolhandkrab *Eriocheir sinensis*. Toen we bij de inlaat aankwamen, verstoorden we even het eetfestijn van de zilverreigers door met een net de visjes die door de inlaat van het waterzuiveringssysteem van de kerncentrale terug de zee in stromen, op te vangen. In hooguit een half uurtje tijd ving we enkele haring *Clupea harengus*, een juveniele zeebaars *Dicentrarchus labrax*, een zeenaald en zeespiering *Osmerus eperlanus*. Vooral deze laatste trok onze aandacht, we hadden namelijk allemaal het artikel in de vorige Strandvlo over de spiering gelezen (Kerckhof, 2012) en wisten dat deze vis naar komkommer rook. Na het snuffelen volgde het nemen van de foto van de tanden.

Stilaan liep de dag naar zijn einde. De meesten hadden nog een flinke rit voor de boeg en we besloten naar onze auto's terug te keren, onderweg sloten de volhardende fossielzoekers bij ons aan. Na nog een korte babbel en de afspraak om volgend jaar bij het eerste goede tij in de maand maart terug gezamenlijk op excursie te gaan reden we tevreden terug naar huis.

Dank aan Mick Otten, Marco Faasse, Hans De Blauwe, Marianne Ligthart en dhr. Nijhuis voor de hulp bij het zoeken en determineren van de soorten en aan alle deelnemers voor hun enthousiasme.

Soortenlijst - Westkapelle

De door alle deelnemers aan de excursie aangevulde waarnemingslijst van Westkapelle voeg ik bij dit artikel.

Latijnse naam	Nederlandse naam	aantal	Bijzonderheden
ALGAE	WIEREN		
Chlorophyta	Groenwieren		
<i>Ulva</i> species	zeesla	x	
Rhodophyta	Roodwieren		
<i>Phyllophora pseudoceranoides</i>		>100	
ANNELIDA	GELEDE WORMEN		
Polychaeta			
<i>Eulalia viridis</i>	groene bladkieuwworm	x	
<i>Harmothoë extenuata</i>		x	
<i>Harmothoë</i> species	zeerups	x	
<i>Lanice conchilega</i>	schelpkokerworm	x	
<i>Nereis</i> species	zager	x	
<i>Sabellaria spinulosa</i>		x	
NEMERTEA	SNOERWORMEN		
Anopla			
<i>Lineus longissimus</i>	veterworm	x	
Enopla			
<i>Emplectonema gracile</i>	grijze snoerworm	x	
PLATYHELMINTHES	PLATWORMEN		
Rhabditophora			
<i>Leptoplana tremellaris</i>		x	
PORIFERA	SPONZEN		
Demospongia			
<i>Cliona celata</i>	boorspons	x	
<i>Halichondria bowerbanki</i>	sliertige broodspons	x	
<i>Halichondria panicea</i>	broodspons	x	
<i>Haliclona oculata</i>	geweispons	x	
<i>Mycale micracanthoxea</i>	paarse korstspons	x	
<i>Protosuberites denhartogi</i>	oranje korstspons	x	
CNIDARIA	NETELDIEREN		
Hydrozoa	Hydroïden		
<i>Eudendrium album</i>		x	
<i>Sertularella ellisii</i>		x	
<i>Tubularia indivisa</i>	penneschaft	x	massaal
Anthozoa	Bloemdieren		
<i>Actinia equina</i>	paardenanemoon	x	
<i>Actinia striata</i>	zebra-anemoon	x	

<i>Alcyonium digitatum</i>	dodemansduim baksteen- /golfbrekeranemo on	x >100	oranje en witte
<i>Diadumene cincta</i>			
<i>Metridium senile</i>	zee-anjelier	x	
<i>Sagartia elegans</i>	sierlijke slibanemoon	x	1 ex var. <i>nivea</i>
<i>Sagartia troglodytes</i>	slibanemoon	x	
<i>Urticina felina</i>	zeedahlia	x	
Scyphozoa			
<i>Cyanea lamarckii</i>	blauwe haarkwal	1	
MOLLUSCA			
WEEKDIEREN			
Bivalvia			
<i>Hiatella arctica</i>	noordse rotsboorder	x	
<i>Mytilus edulis</i>	mossel	x	
	Amerikaanse	x	
<i>Petricola pholadiformis</i>	boormossel		
		37	Zowel recent als fossiel - alleen
<i>Striarca lactea</i>	melkwitte arkschelp		kleppen
<i>Venerupis senegalensis</i>	tapijtschelp	x	Juveniel - levend
Gastropoda			
<i>Nucella lapillus</i>	purperslak		ook legsels
<i>Odostomia scalaris</i>	mosselslurper	1	levend ex. op mossel
<i>Oenopota turricula</i>	gewone trapgevel	2	dood
<i>Patella vulgata</i>	schaalhoren	X	levend
<i>Retusa obtusata</i>	oubliehoren	1	dood
			dood Suppletie- materiaal afkomstig van steenbanken
<i>Trivia species</i>	koffieboontje	2	
<i>Nudibranchia</i>	<u>Naaktslakken</u>		
<i>Acanthodoris pilosa</i>	egelslak	1	
<i>Aeolidia papillosa</i>	grote vlokslak	>5	
<i>Aeolidiella alderi</i>	gekraagde vlokslak	1	
<i>Cuthona gymnota</i>	gorgelpijpknottsslak	2	
<i>Dendronotus frondosus</i>	boompjesslak	1	
<i>Facelina auriculata</i>	slanke ringsprietslak	x	
<i>Flabellina gracilis</i>	slanke waaierslak	>30	
ANTROPODA			
GELEEDPOTIGEN			
Decapoda			
<i>Cancer pagurus</i>	Noordzeekrab	>10	Juvenile ex. waarvan enkele wit gekleurd
<i>Hemigrapsus sanguineus</i>	blaasjeskrab	<10	
<i>Pilumnus hirtellus</i>	ruig krabbetje	>10	
<i>Pisidia longicornis</i>	porseleinkrabbetje harig	2	
<i>Porcellana platycheles</i>	porseleinkrabbetje	>100	
Isopoda			
<i>Idotea granulosa</i>		1	
<i>Idotea pelagica</i>		1	

Amphipoda*Gammarellus angulosus*

1

Exemplaar met eitjes

Jassa herdmani

10

Jassa marmorata

1

Pantopoda*Nymphon brevistrore*

rode zeespin

>5

Paartjes met eitjes

BRYOZOA*Electra pilosa***MOSDIERTJES**
harig mosdiertje

X

Levende kolonie op
steen en dood op
oude kokkelschelpen*Conopeum reticulum*

zeekantwerk

x

Aspidelectra melolontha

x

Electra monostachys

x

dood - op opgespoten

Escharella immersa

x

oude kokkelkleppen

Membranipora tenuis

x

dood - op steen

Cribrilina punctata

x

dood - op opgespoten

ECHINODERMATA**STEKELHUIDIGEN***Amphipholis squamata*

levendbarende

>10

Asterias rubens

slangster

>50

Ophiotrix fragilis

gewone zeester

>50

Psammechinus miliaris

brokkelster

>50

CHORDATAPiscesVissen*Enophrys bubalis*

gewone zeeappel

1

Lipophrys pholis

groene zeedonderpad

1

Pholis gunnellus

steenslijmvis

1

Mammalia**Zoogdieren***Halichoerus grypus*

botervis

2

Halichoerus grypus

grijze zeehond

2

Summary

The author reports on the joint Belgian/Dutch excursion on 2 March 2013 (in normal years early spring, but this year late winter) to the former isle of Walcheren (SW-Netherlands), with visits to the artificial hard shore at Westkapelle (North Sea) species list at the end of the article) and the beaches lining the Kaloot harbour area (mouth of the river Scheldt).

Foto 1: gekraagde vlokslak *Aeolidiella alderi* (foto: I. Jonckheere)

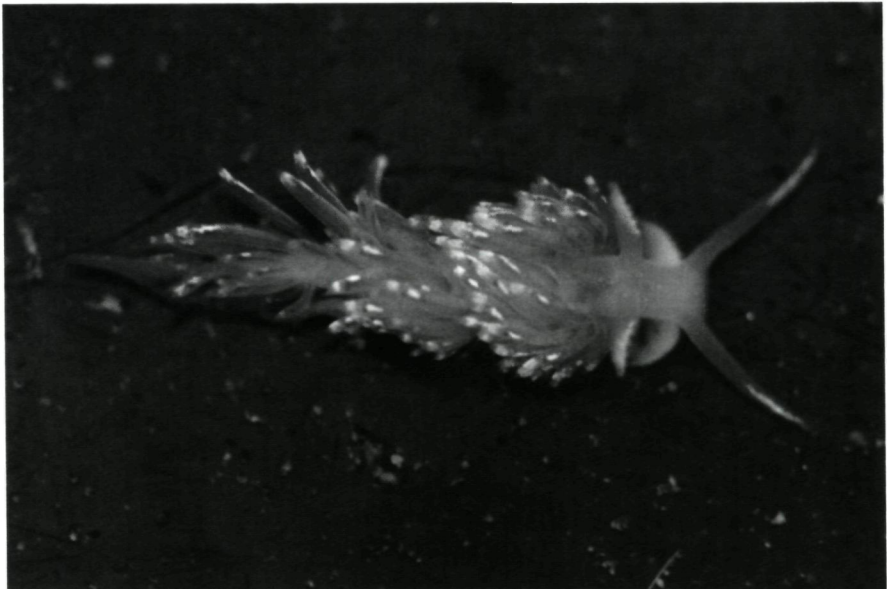

Foto 2: slanke ringsprietslak *Facelina auriculata* (foto: I. Jonckheere)

Literatuur

- DE BLAUWE, H., D'UDEKEM C., LIGTHART M., FAASSE M. & I. JONCKHEERE, 2012. Inventarisatie van mariene fauna op een strandhoofd te Westkapelle (Nederland) in maart 2012. *De Strandvlo*, 32(3) : 108 - 110.
- ELIOT, C., 1910. A monograph of the British nudibranchiate Mollusca with figures of the species, pt. 8 (supplementary, figures by Joshua Alder an Albany Hancock). Ray society, London. 197 pp.
- FAASSE, M. & W. VERVOORT, 2005. Wat eet de groengele kleurvorm van de slanke waaierslak, *Glabella gracilis* Alder & Hancock, 1844 ? *Het Zeepaard*, 65(2) : 67-72
- HAYWARD, P.J., & RYLAND, J.S. (ED.), 1990. The marine fauna of the British Isles and North-West Europe: 1. Introduction and protozoans to arthropods. Clarendon Press: Oxford, UK. ISBN 0-19-857356-1. 627 pp.
- KERCKHOF, F., 2012. Goed nieuws voor de sternen? De terugkeer van de Spiering *Osmerus eperlanus* (Linnaeus, 1758) in Belgische wateren. *De Strandvlo*, 32(4) : 132-136.
- Picton, B.E. & Morrow, C.C. 1994. A Field Guide to the Nudibranchs of the British Isles. Immel Publishing Ltd., 20 Berkeley Street, Berkeley Square, London W1X 5AE.
- VAN BRAGT, PETER H, 2004. The sea slugs, Sacoglossa and Nudibranchia (Gastropoda, Opoisthobranchia), of the Netherlands. *Vita Malacologica*, 2: 3-32, pls 1-10.
- VAN BRAGT, PETER H., & BAS VAN DER SANDEN, MIRJAM VAN DER SANDEN-VAN DER LUGT, 2012. Zoekkaart de Nederlandse zeenaaktslakken. Stichting Anemoon. www.natuurbericht.nl

Sint-Idesbaldusstraat 20 bus 402
8670 Koksijde
ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be

Bijzondere vondsten – verslag nummer 3

Hans De Blauwe

De waarnemingen van het vorige verslag liepen tot eind augustus 2012. Het is dus hoog tijd voor een update. De waarnemingen zijn zoals gewoonlijk gesprokkeld op onze eigen website en op waarnemingen.be. Bijzondere vondsten die aan bod komen in een apart artikel, worden hier weggelaten. Huidig verslag behandelt de waarnemingen van september 2012 tot eind februari 2013.

Hydrozoa

Foto 1: Zeepaddenstoel *Rhizostoma octopus* (foto: Fonny Schoeters)

De Kompaskwal *Chrysaora hysoscella* deed het in 2012 niet slecht (zie vorig verslag). Op 19 september spoelde een kompaskwal aan te Oostende (Franky Bauwens & Dominique Verbeke) en op 5 november nog eentje te Nieuwpoort (René Billiau).

De Blauwe haarkwallen *Cyanea lamarckii* moeten we nu in het voorjaar kunnen waarnemen tot eind juli. In 2009 en 2010 werden veel Blauwe haarkwallen gemeld, in 2011 en 2012 bleef het aantal meldingen heel gering. De eerste zijn al gezien op 2 maart 2013 in Zeeland, benieuwd of we ze hier ook te zien krijgen.

Nog eens 3 hydromedusen van het Lampenkapje *Aequorea vitrina* spoelden aan te Zeebrugge op 15 september 2012 (Hans De Blauwe).

Jan Soors ving een *Nemopsis bachei* in de Westerschelde bij Doel op 3 september 2012.

Van de Amerikaanse ribkwal *Mnemiopsis leidyi* zijn er slechts 4 meldingen van september 2012 (Kelle Moreau, Pieter Vantieghem en Hans De Blauwe) Haringgraat *Halecium halecinum* spoelt bij ons niet zo frequent aan. René Billiau vond 5 aangespoelde kolonies tussen begin december 2012 en eind februari aan het westhoekstrand.

Decapoden

René Billiau ging kruien aan de Rampe te De Panne op 4 en 7 januari 2013 en ving naast Grijze garnalen *Crangon crangon* en Gewone zwemkrabben *Liocarcinus holsatus* telkens 3 Gezaagde steurgarnalen *Palaemon serratus* en op 4 januari een Grijze zwemkrab *Liocarcinus vernalis*.

Mollusca

Aan de westkust loont het de moeite om naar de inheemse Messchede *Solen marginatus* te zoeken tussen de vele Amerikaanse zwaardscheden *Ensis directus*. Van Sint-André tot de Franse grens vond René Billiau er 86 (16 september 2012), 19 (4 november 2012), 68 (4 december 2012), 68 (19 december 2012) en 71 waarvan 7 met vleesresten (9 februari 2013). Tijdens het kruien had hij op 4 januari 2013 75 levende zaagjes *Donax vittatus* in zijn net en op 7 januari 2013 waren het er nog eens tien.

In de periode september 2012 tot eind februari werden 17 otterschelpen *Lutraria spec.* opgemerkt tussen Nieuwpoort en de Franse grens, waarvan 2 ex met vleesresten in De Panne-Bad (René Billiau, Marc Batsleer, Jelle Ronsmans en Henry Titeca)

Aan het Oosterstaketsel van Oostende vinden Jonas Mortelmans, Wim Decock en Jan Mees een Rosse sterslak *Onchidoris bilamellata* met legsels op 28 februari 2013. Met dank aan Mick Otten om via foto deze determinatie te bevestigen.

Cephalopoda (foto 2)

Met een boomkor worden voor de kust op 27 september 2012 12 dwerginktvisser *Sepiolo atlantica* en 16 dwergpijlinktvisser *Alloteuthis subulata* gevangen (Kelle Moreau).

Tussen 8 en 13 februari 2013 hadden Antoon Ovaere en Hans De Blauwe aandacht voor 21 inwendige schilden van de Gedoornde zeekat *Sepia orbignyana* op de stranden van Zeebrugge en Wenduine. Antoon kon ook nog een zeldzaam schild van de Sierlijke zeekat *Sepia elegans* vinden op 10 februari 2013 tussen Blankenberge en Wenduine. Op 9 februari 2013 telde René Billiau 268 schilden van de Gewone zeekat *Sepia officinalis* ter hoogte van het westhoekstrand. Ook Jan Mees, Serge Allein, Fonny Schoeters en Hans De Blauwe meldden een extra 62 schilden van deze algemene soort tussen 8 en 17 februari 2013 op Belgische stranden, maar een veelvoud hiervan is zeker niet geteld of opgemerkt.

Foto 2: Ventraal, van links naar rechts: Gedoornde, Sierlijke en Gewone zeekat
(foto: Antoon Ovaere)

Pisces

Aan de Rampe van De Panne ving René Billiau volgende vissen met zijn kruinet op 4 januari 2013:

1 Slakdolf *Liparus liparus*, 3 Zeebaars *Dicentrarchus labrax*, 1 Sprot *Sprattus sprattus*, 1 Tarbot *Scophthalmus maximus*, 5 Schol *Pleuronectus platessa* en 310 Dikkopje *Pomatoschistus minutus*; op 7 januari 2013 op dezelfde plaats: 1 Zeebaars *Dicentrarchus labrax*, 5 Sprot *Sprattus sprattus*, 1 Schol *Pleuronectus platessa*, 1 kleine pieterman *Echiichthys vipera*, 1 Kleine zeenaald *Syngnathus rostellatus*, 190 Dikkopje *Pomatoschistus minutus* en 1 Driedoornige stekelbaars *Gasterosteus aculeatus*.

**Watergang 6
8380 Dudzele**

Bijdrage tot de kennis van de historische verspreiding van de brakwatermossel (*Mytilopsis leucophaeata*, Conrad 1831) in het IJzerbekken (deel 2)

Floris Verhaeghe

Wegens plaatsgebrek in het vorig nummer van de Strandvlo werd dit artikel in twee delen opgesplitst. In dit deel vind je een kaart, enkele foto's en de literatuurlijst.

Kaart 1: Knocke Fort stafkaart 1883: op het einde van de 19de eeuw zijn de voormalige fortgrachten van het 'Fort de Knocke' op de stafkaart nog als open water ingekleurd. De hier beschreven vindplaats bevindt zich in de oostelijke (rechter) zigzagvormige gracht boven de "N" van het woordje "Nacelle".

Foto 1 : overzichtje van een aantal brakwatermosseltjes, incl. enkele doubletjes, op millimeterpapier (Foto: Floris Verhaeghe)

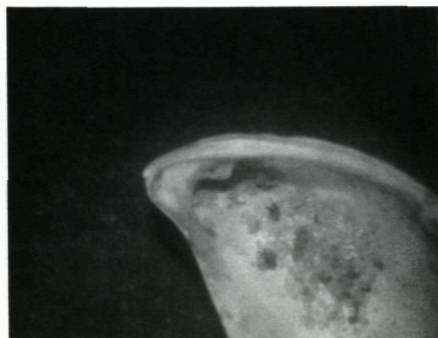

Foto 2 : slot brakwatermossel
(Foto: Floris Verhaeghe)

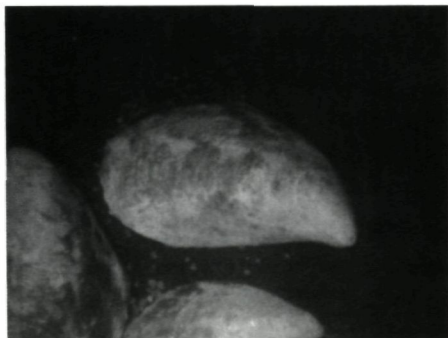

Foto 3 : kleppen brakwatermossel
(Foto: Floris Verhaeghe)

Literatuur

- ADAM, W. (1960). Faune de Belgique: Mollusques terrestres et dulcicoles. Institut royal des Sciences naturelles de Belgique, Bruxelles, 402 pp.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED. Inventaris Onroerend Erfgoed, het Fort de Knocke (ID: 70282) geraadpleegd op 23/11/2012.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/70282>
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED. Inventaris Onroerend Erfgoed, Ieperleekanaal (ID: 26831) geraadpleegd op 23/11/2012.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/26831>
- ANONIEM (1868). Séance du 2 août de 1868 - Bulletin de la Société Malacologique de Belgique - 3: VII
- BOETTGER, C.R. (1933) Über die Ausbreitung der Muschel *Congeria cochleata* Nyst. in europäischen Gewässern und ihr Auftreten im Nordostseekanal. Zoologischer Anzeiger 101: 43-48. (geciteerd op
<http://www.nobanis.org/MarineIdkey/Bivalvia/MytilopsisLeucophaeata.htm>)
- CANTRAINE, F. (1837). Mollusques – Histoire naturelle et anatomie du système nerveux de genre Mytilina. Bulletins de l'académie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles: 4: p 106-118
- CHEMIN (1913). Sur la *Congeria cochleata* Kickx du Canal de Caen à la mer - Bulletin de la Société linnéenne de Normandie. ser. 6, v. 4 (1910-1911): p103-106
- COHEN, A. N. (2011). *The Exotics Guide: Non-native Marine Species of the North American Pacific Coast*. Center for Research on Aquatic Bioinvasions, Richmond, CA, and San Francisco Estuary Institute, Oakland, CA. Revised September 2011.
http://www.exoticsguide.org/ficopomatus_enigmaticus
- COLBEAU, J. (1866). Excursions et Découvertes Malacologiques faites en quelques localités de la Belgique pendant les années 1860-1865. Mémoires de la Société Malacologique de Belgique. Tome I, p. 72.
- CUCHARAT, X. (2003). Les Mollusques Continentaux de la Région Nord-Pas-de-Calais. Liste des espèces, Echantillonnage et Base de Données.
- DE RYCKE, A., DEVOS, K. & DECLEER, K. (2001). Verkennende ecologische gebiedsvisie voor de IJzervallei. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 2001.6, 123pp
- DE SMET, J. (s.d.). Het Vlaamse Polderland en de Kust: historisch-geografische schets. Gidsenbond Brugge. 24pp
- GITTENBERGER, E., JANSSEN, A.W., KUIJPER, W.J., KUIPER, J.G.J., MEIJER, T., VAN DER VELDE, G. & DE VRIES, J.N. (1998). De Nederlandse zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nederlandse Fauna 2. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij, EIS-Nederland, Leiden.
- GUERNE, J. DE (1873). *Dreissena cochleata*. Bulletin scientifique historique et littéraire du département du Nord et des pays voisins, 1re série Tome 5: 154-156

- KENNEDY, V.S. (2011). The invasive dark falsemussel *Mytilopsis leucophaeata* (Bivalvia: Dreissenidae): a literature review *Aquat. Ecol.* 45(2): 163-183
- KERCKHOF, F., HAELTERS, J. & GOLLACH, S. (2007). Alien species in the marine and brackish ecosystem: the situation in Belgian waters. *Aquat Invasions* 2:243-257
- NOBANIS: EUROPEAN NETWORK ON INVASIVE SPECIES – Gateway to information on Invasive Species in North and Central Europe . *Mytilopsis leucophaeata* fact sheet . Geraadpleegd op 25-11-2012. Beschikbaar op <http://www.nobanis.org/Marineldkey/general%20intro/IntroMarineKey.htm>
- SABLON, R., VERCAUTEREN, T. (2011). Exotische soorten weekdieren in (Antwerpse) rivieren en stilstaande waters. Evolutie van de voorbije 20 jaar. *ANTenne* 5(3) – juli-september 2011: 9-19
- VANDEN BROEK, E. (1870). Excursions, décourvertes et observations malacologiques faites en Belgique pendant l'année 1970 *Annales de la Société malacologique de Belgique*. Tome 5: p25
- VEREecken, H., PEETERS, P., RONSYN, J., BALDUCK, J. & MOSTAERT, F. (2008). Waterbeheer in Oost- en West-Vlaanderen - Bevaarbare waterlopen. WL Rapporten, Mod 726/2. Waterbouwkundig Laboratorium & Afdeling Bovenschelde: Antwerpen, België
- VERHAEGHE, F. (2011). Vondst van de brakwaterpok *Balanus (Amphibalanus) improvisus*, (Darwin, 1854) op de IJzer te Woumen *De Strandvlo* 31(1): 22-25
- VERWEEN, A., VINCX, M. & DEGRAER, S. (2010). *Mytilopsis leucophaeata*: the brackish water equivalent of *Dreissena polymorpha*? A Review. *The Zebra Mussel in Europe*: 29-44
- VERWEEN, A., VINCX, M. & DEGRAER, S. (2007). The effect of temperature and salinity on the survival of *Mytilopsis leucophaeata* larvae (Mollusca, Bivalvia): The search for environmental limits. *Journal of Experimental Marine Biology and Ecology* 348: 111-120
- VLIZ ALIEN SPECIES CONSORTIUM (2011). Trompetkalkkokerworm – *Ficopomatus enigmaticus*. Niet-inheemse soorten van het Belgisch deel van de Noordzee en aanpalende estuaria. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ). Geraadpleegd op 23-11-2012. Beschikbaar op http://www.vliz.be/wiki/Lijst_niet-inheemse_soorten_Belgisch_deel_Noordzee_en_aanpalende_estuaria
- WATERWEGEN & ZEEKANAAL NV (2007). Eeuwfeestboek 1907-2007, 104pp
- ZWAENEPOEL A. (RED.) (2009); *TWOL-Onderzoek naar historische wijzigingen in milieumomstandigheden en beheer van de overstromingsgraslanden in IJzer- en Handzamevallei ten behoeve van het natuurbeheer en de natuurontwikkeling*, Brugge, deel 1 & 2.

**Torhoutstraat 124
8610 Kortemark**

Boekbespreking

Nicolas Redman, 2010. Whales' Bones of The Netherlands & Belgium, Redman Publishing, Teddington, England, pp. I- XX, I-164, talloze afbeeldingen, registers en literatuurlijst, ISBN 978-095458003-8. De prijs is 30 GBP, ongeveer € 35.

Dit is een ongelooflijk boek waarin de resultaten staan van een ongelofelijk project. De auteur heeft zich ten doel gesteld alle walvisbotten, waar ook ter wereld, op te sporen en te beschrijven. Hij begon met de Britse eilanden (2004, met een supplement in 2010), gevolgd door Duitsland, Oostenrijk, Tsjechië, Zwitserland (2009), toen kwamen dus Nederland en België (dit boek). Daarna komen de Noordelijke landen, dan Midden- en Oost-Europa (gepland in 2013), dan Frankrijk, Zuid-Europa en het Midden-Oosten (gepland in 2013) en ter afsluiting de rest van de wereld: Amerika, Afrika, Azië en Oceanië (gepland in 2014). De boeken worden in eigen beheer uitgegeven: www.whalebones.co.uk, waar ook het e-mail adres staat waar deze boeken besteld kunnen worden.

Zomaar een voorbeeld: half september 1944, spoelde een dode vinvis aan op een zandbank in het Brouwershavense Gat. Op 1 oktober verspoelde het dier naar de zeedijk tussen Scharendijke en Brouwershaven. Op 3 oktober lag het dier opnieuw op een zandplaat en het eindigde op de schorren bij Melissant; daar werd het dier op 1 november gezien. Het was oorlog, allemaal speergebied, vlak bij het front, Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee waren geïndeerd. Het dier was onbereikbaar. Van Deinse (1946) schrijft dan ook: "*Sedert dien is er niets meer van vernomen.*"

De onderkaakhelften staan nu, blijkens een foto in dit boek, in een tuin op het adres Achterweg 4 in Melissant. De ene is begroeid met klimop, langs de ander groeit een klimroos. Foto in het boek!

Aan en in veel stadhuisen en andere grote gebouwen hingen eeuwenlang walvisbotten. Ze zijn keurig gedocumenteerd in dit boek en dat leert ons dat er nu nog drie zijn: een kaak aan de Kampveerse Toren in Veere (bekend sedert 1743), een kaak in het stadhuis van Haarlem (van Nova Zembla, 1595) en een rib aan het raadhuis van Middelharnis. Het boek staat vol met zulke details.

Zoals over de vinvis die in 1827 bij Oostende aanspoelde. Hij werd gekocht door M. Kessels, die bedacht dat er wellicht geld te verdienen was met het geraamte. Het ging feestelijk op tournee en dit dier (het geraamte) werd de meest bereide walvis ooit. Het reisde door België, Nederland, Frankrijk, Engeland, Amerika, Duitsland, Oostenrijk, Tsjechië, Polen, Rusland en het eindigde in 1901 in Sint Petersburg. Daar is het nog te zien in het Zoologisch Museum. Alle reisdata staan in het boek.

Natuurlijk zijn ook alle walvisbotten opgenomen die op kerkhoven staan (of stonden), sommige als grafstenen, de walviskaken dienden ook als erfafscheiding, als schuurpalen voor het vee, als bankjes in het park, teveel om op te noemen. Vaak werden

schouderbladen beschilderd en als uithangbord gebruikt. De ruggenwervels waren geschikt als hakblokken. Het boek staat vol met gegevens over botten die zo toegepast werden en van heel veel botten zijn ook foto's opgenomen. Een heel bijzondere toepassing van een opperarmbeen was in Kampen. Dat werd gebruikt als schandblok; personen die een vernederende straf moesten ondergaan, werden aan de kaak gesteld. Ze kregen twee schandblokken om hun nek gehangen en moesten een tijd bij het stadhuis te kijk staan.

Dit valt natuurlijk allemaal in de categorie curiosa. Maar ook de walvisstrandings door te eeuwen heen, waarbij de geraamtes heel vaak in natuurhistorische collecties terecht kwamen, zijn allemaal uitvoerig gedocumenteerd. En dat is heel plezierig, want walvisskeletten zijn echt heel groot en vaak veranderde een pronkstuk in een sta-in-de-weg. Dan bleek een gelukkig een andere instelling er weer blij mee gemaakt te kunnen worden (voor zolang het duurde). Sommige walvisgeraamtes hebben als gevolg van museale reorganisaties heel wat afgereisd. Het geraamte van de vinvis die in 1869 bij Borssele aanspoelde, ging eerst naar Leuven. Vervolgens wegens plaatsgebrek in 1874 naar Luik. Na de Tweede Wereldoorlog ging het naar het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel. Vervolgens wegens reorganisatie in 1972 naar de dierentuin in Planckendael, waar het onder een afdak opgesteld stond; niet ideaal, natuurlijk. Tenslotte ging het naar het Zoölogisch Museum in Zürich (1994).

Wie een aangespoelde walvis van vroeger zoekt, kijkt natuurlijk op :

http://www.mumm.ac.be/NL/Management/Nature/strandings_list.php
www.walvisstrandingen.nl.

Maar wie alle bijzonderheden en foto's wil zien, kan niet om dit geweldige boek heen. Een aanrader!

Antwerpen, shoulder blade and rib from the old Stadhuis.
 MAS / Volkskundemuseum Antwerpen.

Foto: deze botten uit 1510, ooit opgehangen in de raadszaal van het oude stadhuis van Antwerpen, afkomstig van Druon Antigonus en direct verbonden met (H)ant-werpen.

**verrekijkers
telescopen
microscopen
accessoires**

www.sightsofnature.com

Pieter De Conincklaan 108, 8200 St.-Andries Brugge, 050/ 31 50 01

